

NYT FRA SPROGNÆVNET

MAJ 2021

Dansk
Sprognævn

INDHOLD

Teste positiv

Kan man skrive *han tester positiv*, eller skal man hellere skrive *han er blevet testet positiv*?

Fire måder hvorpå engelsk har præget dansk grammatik

Ikke kun det danske ordforråd, men også grammatikken, er blevet påvirket af engelsk.

Kalender-wise

Det engelske suffiks *-wise* ser ud til at være på vej ind i dansk, i hvert fald i det mere uformelle sprog.

Bedre end sit rygte

Om brugen af *hans/hendes* versus *sin* i sammenligningskonstruktioner.

Ny udgivelse

Dansk Retskrivning

Bogstav – Lyd – Bogstav

Spørgsmål & svar

■ *Hindbær og brombær*

■ *Folkeret*

■ *Indbyggere i Belarus*

Teste positiv

Kan man skrive *han tester positiv*, eller skal man hellere skrive *han er blevet testet positiv*?

Vi vil indtil videre råde til at man skriver *han er blevet testet positiv*, i hvert fald i mere formelt sprog.

Verbet *teste* betyder ifølge *Den Danske Ordbog* 'undersøge eller kontrollere ved at udsætte for en test'. Det er ifølge ordbogen transitivt på dansk, det vil sige at det er forbundet med et direkte objekt: Nogen tester nogen/noget (for noget), fx *Man tester spillerne for coronavirus* i aktiv, hvilket i passiv bliver *Spillerne bliver testet for coronavirus*.

I de senere år er en ny brug af *teste* dukket op, nemlig en intransitiv, hvor verbet ikke er forbundet med objekt, fx *Italiens landstræner tester positiv for coronavirus* (Tipsbladet.dk 6.11.2020) og *Hver dag kommer der en ny melding om, hvor mange der tester positiv for covid-19 i Horsens Kommune* (Horsens Folkeblad 23.11.2020).

Teste er oprindeligt et indlån fra engelsk, men har indtil videre kun kunnet bruges transitivt på dansk. Det kan dateres til 1939, og noget kunne altså tyde på at vi nu ser en ny, intransitiv brug af *teste* komme ind i dansk. Om denne brug vil vinde fodfæste i sproget, må tiden vise.

MHA

Fire måder hvorpå engelsk har præget dansk grammatik

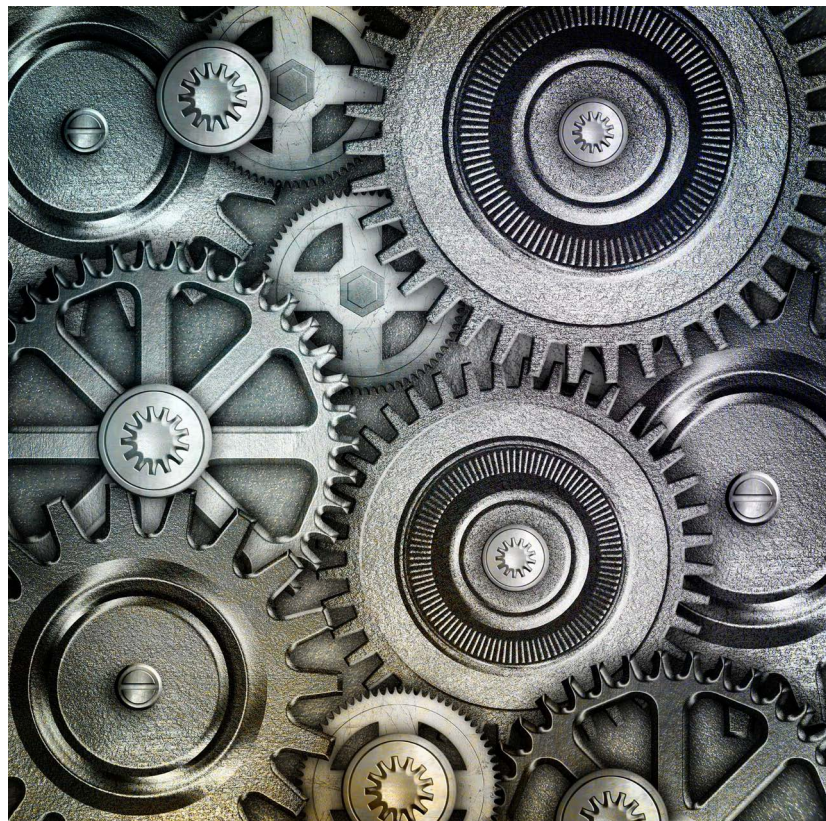
Ordforrådet er ikke det eneste område hvor engelsk har påvirket det danske sprog. Også den danske grammatik er blevet beriget med elementer fra engelsk.

NIELS G. VAN LEEUWEN (f. 1996) er cand.mag. i engelsk og dansk og tidligere studentermedhjælper i Dansk Sprognævn.

VI VED EN HEL DEL om danskernes brug af låneord fra engelsk, ikke mindst fra Dansk Sprognævnns forskning i projektet “Moderne importord i sprogene i Norden”. Til gengæld er det ret udforsket hvordan engelsk har påvirket den danske grammatik i nyere tid.

I den her artikel vil jeg gennemgå fire områder hvor engelskpåvirkningen viser sig i grammatikken. Med grammatik mener jeg at artiklen ikke har fokus på hvilke ord vi bruger, eller hvad de betyder, men at fokus er på hvordan orddele sættes sammen til at danne ord, og hvordan ord sættes sammen til at danne sætninger.

»

SLÅBROKS, STADIONS OG STYKS

Det danske sprogs brugere sætter somme tider et engelskinspireret flertals-s bag på ord der kommer fra sprog der ikke bruger flertals-s. Bl.a. kan man finde s-flertalsformer som *stadions* (fra græsk), *polterabends* (fra tysk) og *styks*, som slet ikke er et låneord.

Ved at søge i Mediestream, som er en service der giver online adgang til Det Kongelige Biblioteks digitale samling af bl.a. historiske aviser, har jeg kunnet konstatere at det ikke er et nyt fænomen. Her fandt jeg nemlig en reklame for *meget store og dobbelt vatrede Slaabroks* (hvor *slå-brok* kommer fra tysk) i en avis fra 1834. I min undersøgelse har jeg dog fokuseret på moderne ord.

Tabellen nedenfor er en oversigt over mine fund af ikke-engelske ord der har mindst ét tilfælde af s-flertal i perioden 2012-2019 i aviskorpusset TiDK, som er en samling på 380 millioner ords nyhedstekst. TiDK er udviklet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Nogle af ordene forekommer så få gange at procenttallet ikke siger særlig meget, men bare det at de forekommer, viser at engelsk har vundet indpas i visse danskeres sprogbrug. Der er også en del af ordene hvor s-flertalsformen er så udbredt at der ikke bare kan være tale om sjældne, enkeltstående tilfælde, men at formen er anerkendt af sprogbrugerne. De eneste af de her s-flertalsformer der er korrekte ifølge *Retskrivningsordbogen*, er *viklers* (hvor *viklers* er den eneste flertalsform) og *blinis* (hvor *blinier* også angives som en mulighed).

Brugen af flertals-s på disse ord er nok en udvidet brug af det engelske -s, som er det man i engelsk bruger til flertalsdannelse i langt de fleste tilfælde. Engelsk er kilden til størstedelen af danskernes nye låneord, og når vi låner substantiver, tager vi gerne flertals-s'et med også. Vi er altså vant til at bruge flertals-s, og det ser ud til at vi heller ikke er blege for at sætte det på ord fra andre sprog end engelsk, herunder dansk.

Ord	flertal med s	anden flertalsform	andel af flertal med s	oprindelsessprog
<i>gøb</i> (pistol)	1	0	100 %	dansk
<i>vikler</i> (bind til benene)	4	0	100 %	dansk
<i>blini</i> (russisk pandekage)	80	2	98 %	russisk
<i>shabab</i> (ven)	2	1	67 %	arabisk
<i>album</i>	1.076	1.846	37 %	latin
<i>stadion</i>	298	890	25 %	græsk
<i>aber dabei</i> (ulempe)	1	3	25 %	tysk
<i>autobahn</i> (tysk motorvej)	3	16	16 %	tysk
<i>polterabend</i>	6	45	12 %	tysk
<i>styk</i>	222	1.740	11 %	dansk
<i>tilbud</i>	1	9.680	<1 %	dansk

MÅSKE VI KU', ELLER KU' VI MÅSKE?

I 1976 udgav Sebastian sangen "Måske ku' vi" til filmen af samme navn. 35 år senere, i 2011, udkom der en sang med titlen "Måske Vi Ku", som rocksangeren Rasmus Walter stod bag. Forskellen mellem titlerne er lille, men den giver anledning til at se på hvor i sætningen *måske* skal stå.

Den grundlæggende regel om dansk sætningsopbygning dikterer at verbet indtager den anden plads i fremsættende sætninger (men ikke i imperativer som *spis op* eller i ja/nej-spørgsmål som *kommer du?*). Man kan sige at dansk ledstilling følger mønsteret V2, som henviser til at verbet (V) indtager sætningens anden (2) plads. Det vil sige at når en sætning indledes med *måske*, som er et adverbialled, må det forventes at det følgende element er et verbum som *kunne* og ikke et subjekt som *vi*. Sætninger som *måske kunne vi* er V2-konstruktioner, hvorimod sætninger som *måske vi kunne* kan kaldes V3-konstruktioner idet verbet står som sætningens tredje element efter adverbialledet *måske* og subjektet *vi*.

Selvom dansk er et såkaldt V2-sprog, har jeg sporet V3-sætninger med *måske* helt tilbage til 1684, hvor der står følgende i en avistekst:

(1) maaske, Persien gjør ogsaa Hielpen sterk

Denne ordstilling er et resultat af at sætninger som *det må ske at vi kunne* med sprogets udvikling er blevet til *måske vi kunne* (Beijering 2010). V3-konstruktioner med *måske*, som *måske vi kunne*, bevarer altså placeringen af elementerne i *(det) må ske (at) vi kunne*, som jo er helt upåfaldende dansk sætningsopbygning.

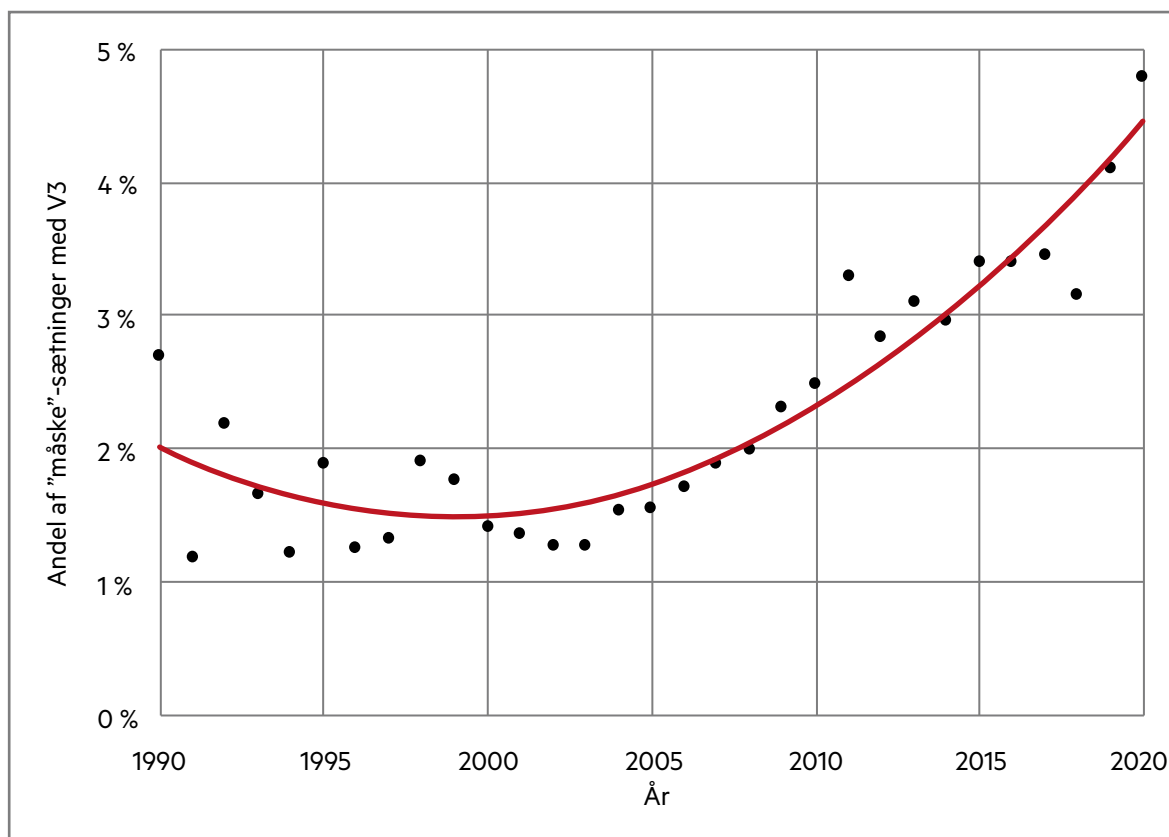
Det er den udvikling der gør at V3 er en mulighed der unikt knytter sig til adverbiet *måske*. Andre adverbier kan som udgangspunkt ikke optræde med V3 i rigsdansk, hvor V3-konstruktioner som **selvfølgelig vi kunne* eller **muligvis vi kunne* ikke klinger godt, modsat V2-versionerne *selvfølgelig kunne vi* og *muligvis kunne vi*.

For at vende tilbage til pointen om engelsk indflydelse på dansk kan man så passende spørge hvordan V3-spørgsmålet er relevant. For hvis danskerne har sagt *måske vi kunne* siden 1684, og det ovenikøbet kan forklares ved at *måske vi kunne* er en videreudvikling af *det må ske at vi kunne*, hvor kommer engelsk så ind i billedet?

Engelskkyndige læsere kan nok gennemskue at den tilsvarende engelske sætning er *maybe we could*, som ord for ord svarer til *måske vi kunne*. Den omvendte variant, altså *måske kunne vi*, ville på engelsk hedde **maybe could we*, men det kan man ikke sige. Engelsk er ikke et V2-sprog fordi subjektet, her *we*, som udgangspunkt skal stå før verbet, her *could*, også hvis sætningen starter med et adverbialled som *maybe*. V3 er helt almindeligt i engelsk.

Sådan er det som sagt ikke i dansk, hvor sætninger der starter med *måske*, både kan have V2 og V3. Men det er altså kun den ene af mulighederne der har et ordret modstykke i engelsk, nemlig V3-varianten. Den viden bliver nyttig når man ser på følgende diagram, der viser udviklingen af *måske*-sætninger med V3 i dansk fra 1990 og frem til 2020. Dataene kommer fra en optælling i mediearkivet *Infomedia*, som er en søgbar database over artikler fra danske medier.

Diagrammet viser andelen af V3-sætninger ud af alle sætninger der starter med *måske*. Resten er V2-sætninger som *måske kunne vi*. V2 har i hele perioden været klart dominerende, men de danske sprogbrugere tilvælger i højere grad V3, kan man se. Udviklingen er statistisk signifikant ($p < 0,01$), hvilket betyder at det er sandsynligt at stigningen ikke bare skyldes tilfældigheder, men at der må være en bagvedliggende årsag til den. Mit bud: engelsk.

Det virker oplagt at stigningen i formen med en engelsk pendant netop er en afspejling af det engelske sprogs indpas i danskernes sprogbrug, som får os til at bruge en form vi kender (altså V3), hyppigere. Der er her ikke tale om at engelsk har fået os til at købe en ny skjorte, men om at engelsk har inspireret os til at gå med en skjorte vi allerede havde hængende, lidt oftere.

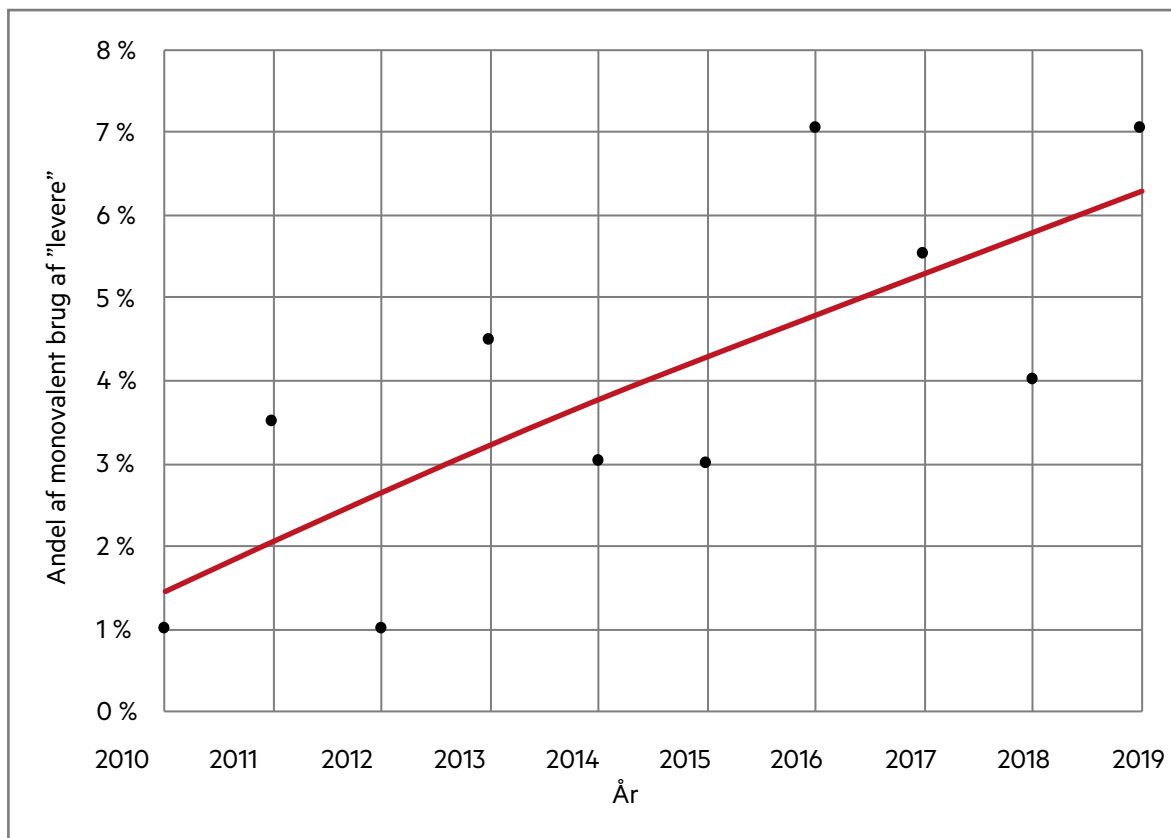
NY KONSTRUKTION MED LEVERE

Der er også noget der tyder på at engelsk ikke kun har tilskyndet os til at bruge bestemte ordstillinger mere, men også at bestemte verber efter engelsk mønster optræder på nye måder. Det kan man fx se med verbet *levere*, hvor politikere, erhvervsfolk og sportsudøvere ikke altid skal *levere varen*, men af og til bare skal *levere*.

I en fodboldanalyse fra den 14. marts 2021 står der følgende i *Politiken*:

(2) Jürgen Klopp har i denne sæson ofte forgæves forsøgt at få sit hold til at levere i Premier League.

Men hvad det er holdet skal levere, står der ikke. Når ordet bruges sådan her, betyder det i sig selv 'levere varen' eller 'yde en god indsats'. Vi har

traditionelt i dansk typisk brugt *levere* med et objekt, hvilket betyder at man ikke bare leverer, men at man skal levere et eller andet, fx varen, før sætningen er fuldendt. Med andre ord er eksempler som *levere i Premier League* ikke så udbredt som *levere resultater i Premier League* eller *levere varen i Premier League*.

Det relevante begreb til at beskrive hvilke elementer i en sætning der hører sammen med et verbum, er **valens**. Et verbum brugt med objekt, fx i *de leverer varen*, kaldes divalent, mens et verbum brugt uden objekt, fx i *de leverer*, kaldes monovalent. Man kan altså sige at verbet *levere* typisk er divalent, men at det somme tider, såsom i eksemplet ovenfor, er monovalent. I engelsk er det helt almindeligt at *deliver*, som betyder 'levere', optræder monovalent.

Derfor er det også svært at undlade at tænke

engelskpåvirkning ind i spørgsmålet om valensen af *levere* når man ser det ovenstående diagram over udviklingen af den monovalente brug af *levere*.

Her har jeg sammenlignet den divalente og monovalente brug af *levere* med udgangspunkt i data fra korpusset TiDK i perioden 2010-2019. Grafen viser hvordan den monovalente brug af *levere* stiger som andel af alle forekomster af verbet.

Resultaterne er ikke lige så stærke som ved den udvikling vi så for V3 ved *måske*. Det skyldes at der her ikke er et lige så stort datagrundlag, at udviklingen ikke er lige så kraftig og dækker en kortere periode, og at stigningen kun lige akkurat er statistisk signifikant.

Jeg har ikke kunnet afgøre om den monovalente brug af *levere* er kommet ind i det danske

» sprog gennem påvirkning fra engelsk, eller om der engang var en dansk sprogbruger der helt af sig selv fandt på at bruge verbet på den måde uden at det kan tilskrives engelsk indflydelse. Men uanset hvad kan stigningen i 2010'erne nok tilskrives engelsk inspiration af monovalent *deliver*.

AT PROPPE ORD IND I ORD

Det sidste eksempel på engelskpåvirkning af den danske grammatik jeg vil fremhæve, er et sprogligt fænomen der går ud på at indsætte ord i andre ord. Konkret drejer min undersøgelse sig om indsættelse af ordet *fucking*, hvilket har en forstærkende effekt. I dansk har jeg både fundet eksempler på at *fucking* indsættes mellem to meningsfulde orddele, som i *flygtningefuckingkrise* (hvor *flygtning(e)* og *krise* begge er ord), og midt inde i ord, som i *gra-fucking-tis* (hvor *gra* og *tis* ikke er meningsfulde orddele).

Man kunne godt spørge hvad det her har at gøre med grammatik, som jo er artiklens fokus. *Fucking* er ganske vist et klart eksempel på et engelsk låneord, men det jeg bider mærke i, er faktisk heller ikke forekomsten af lige præcis det. Det interessante i den grammatiske kontekst er den foreteelse at man i det hele taget kan sætte ord ind i andre ord.

Det gør man egentlig heller ikke ret tit i engelsk, men det er bemærkelsesværdigt at det både i dansk og engelsk lige sker i kraftudtryk. Hvor man i engelsk kan finde ord som *fan-fucking-tastic* og *abso-blooming-lutely*, er det i dansk heller ikke kun *fucking* vi sætter ind i ord – *fan-fandens-tastisk* forekommer fx også (men jeg har kun undersøgt *fucking* i dybden).

I en gennemgang af alle ord i TiDK i perioden 2010-2019 fandt jeg 46 forekomster af ord med indsættelse af *fucking*, fordelt på 30 forskellige ord såsom *abso-fucking-lutely*, *hu-fucking-ra*, og *IKEA-fifuckingceret*. *Abso-fucking-lute-*

ly og *hu-fucking-ra* er ikke gode eksempler på den grammatiske påvirkning fordi det indsatte *fucking* sandsynligvis er lånt ind fra engelsk sammen med resten af ordet som en pakke. *Abso-fucking-lutely* er et direkte lån hvor brugeren både har taget de omkringstående orddele og den indsatte orddele samlet, og *hu-fucking-ra* kan være et eksempel på at en skribent er blevet inspireret af det engelske *hu-fucking-ray* (eller *rah*) og har taget det med sig, men tilpasset ordet til det eksisterende danske *hurra*. Der er altså sandsynligvis tale om indlån af hele ord og ikke om indsættelse af *fucking*.

IKEA-fifuckingceret kan derimod næppe være et eksempel på et låneord, og det viser derfor at *fucking*-indsættelse ikke bare lånes ind sammen med resten af det ord det står inde i. *IKEA-fifuckingceret* og andre eksempler som *Fak-fucking-ta* (om supermarkedet), *skovmærkefuckingcreme* og *privifuckinglegieblindhed* må være ord som fuldt ud er opstået på dansk grund uden engelsk forlæg i ordmaterialet. Det der kommer fra engelsk, er ideen til at sætte et kraftudtryk ind i et ord. Der er altså tale om en grammatisk påvirkning, ikke om indlån af fremmedord.

HVAD BETYDER DET FOR VORES VIDEN OM ENGELSK I DANSK?

I denne artikel har jeg påvist de fire følgende udviklinger i dansk:

- Flertals-s er kommet fra engelsk og bruges også på ord der ikke er engelske låneord.
- Øget brug af V3-sætninger der begynder med *måske*, skyldes engelsk indflydelse.
- Monovalent brug af *levere* bliver mere udbredt efter engelsk eksempel.
- *Fucking* indsættes i andre ord ligesom på engelsk.

Alle fire er eksempler på indflydelse på den danske grammatik.

Engelskpåvirkningen af dansk grammatik er ikke kun underbelyst, som jeg hævdede i starten af artiklen; den mangler også anerkendelse. Flere forskere har i årenes løb påstået at den danske grammatik er så godt som uberørt af engelskpåvirkningen, der i stedet først og fremmest har omfattet ordforrådet. Det skrev fx sprogforskeren Bent Preisler (2003: 114) idet han utvetydigt meddelte at ”det engelske sprogs indflydelse på dansk primært begrænser sig til ordforrådet” (min oversættelse). Det kan jeg imidlertid ikke erklære mig enig i ud fra mine resultater. Det kan være at den tilgang Preisler giver udtryk for, skyldes at den sproglige tilstand har ændret sig, eller at vi har forskellige opfattelser af hvad nævneværdig påvirkning er, men jeg mener mine undersøgelser peger på at man ikke bør ignorere den grammatiske del af det engelske sprogs berigelse af det danske.

Hvor ordforrådet nok udgør den tydeligste og mest overfladiske del af indflydelsen, er den

grammatiske del mindre åbenlys. Den gennemsnitlige danske sprogbruger er nok godt opmærksom på at hun hiver frem af den angelsaksiske kasse når hun siger *computer* eller *icebergsalat*, men det er næppe lige så tydeligt at hun på grund af engelsk er mere tilbøjelig til at sige *måske vi kunne* nu end hun var for 30 år siden. Det er sværere at få øje på og dokumentere, og det vidner om en gennemgribende engelskpåvirkning som trækker helt ned i den del af sprogproduktionen der styrer hvordan man skruer ord og sætninger sammen.

LITTERATUR

- Beijering, Karin (2010). *The Grammaticalization of Mainland Scandinavian MAYBE [Grammatikaliseringen af skandinavisk MÅSKE]*. *Bergen Language and Linguistics Studies* 1 (1), 1-21.
- Preisler, Bent (2003). *English in Danish and the Danes' English [Engelsk i dansk og danskernes engelsk]*. *International Journal of the Sociology of Language* 159, 109-26.

Kalender-wise

I *Nyt fra Sprognævnet* 2018/2 kan man læse en artikel om at det engelske suffiks *-ish* er ved at vinde indpas i dansk ved siden af det oprindeligt tyske *-agtig*.

MARGRETHE HEIDE-MANN ANDERSEN (f. 1971) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

NU SER DET UD TIL AT endnu et engelsk suffiks kan være på vej ind i dansk, nemlig suffikset *-wise*. Det interessante er at *-wise* ofte har nogenlunde samme betydning som *-mæssig*, som vi ligesom *-agtig* har lånt fra tysk. Dermed kan vi måske se en tendens til at tyske suffikser er på vej til at få en konkurrent i engelske suffikser med samme betydning.

Eksemplerne på *-wise* er endnu ret fåtallige, men 28. februar 2021 formulerede vejrværten Peter Tanev skiftet mellem februar og marts således: *Mandag går vi ind i forårmånederne – i hvert fald sådan kalender-wise – og det betyder, at vi får en uge, hvor vi stadig har relativt høje dagtemperaturer* (TV2Fyn.dk 28.2.2021). Og i *Alt for Damerne* kunne man 4. marts 2021 læse at *Selvom Miranda nok aldrig er blevet betragtet som den mest moderigtige af karaktererne i “Sex and the City”, så kan vi i dag anskue hende som værende helt med på beatet klædeskabs-wise*.

Udtrykket er også hørt i radioen i P3-nyhederne i formuleringen *sundheds-wise* og *miljø-wise* (2.9.2019), og det er blevet brugt på Twitter, bl.a. i følgende eksempel fra 2015: *Åh, tja, CO₂-wise, næppe partikel-wise :-)*.

Som det fremgår af eksemplerne, er der – ligesom med *-ish* – primært tale om uformelt sprog, og man kan forestille sig at *-wise* endnu primært tilhører det uformelle sprog man fx finder på de sociale medier.

Bedre end sit rygte

Sammenligningskonjunktionerne *end* og *som* har mange sprogrigtighedsdiskussioner på samvittigheden. Bedst kendt er nok spørgsmålet om pronomenets kasus i sætninger af typen *Hun er yngre end ham/han*; *Hun er ikke så gammel som ham/han*. Men det diskuteres også om det hedder *Hun er yngre end hendes/sin mand*; *Hun er ikke så gammel som hendes/sin mand*. Begge spørgsmål har været diskuteret i over 100 år, men i denne artikel ser jeg kun på det sidstnævnte: Bruges der *hans/hendes* eller *sin* i sammenligningskonstruktioner med *end* og *som*? Hvad siger den grammatiske litteratur, og hvad siger den faktiske sprogbrug?

JØRGEN SCHACK
(f. 1961) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

H VAD SIGER DEN GRAMMATISKE LITTERATUR?

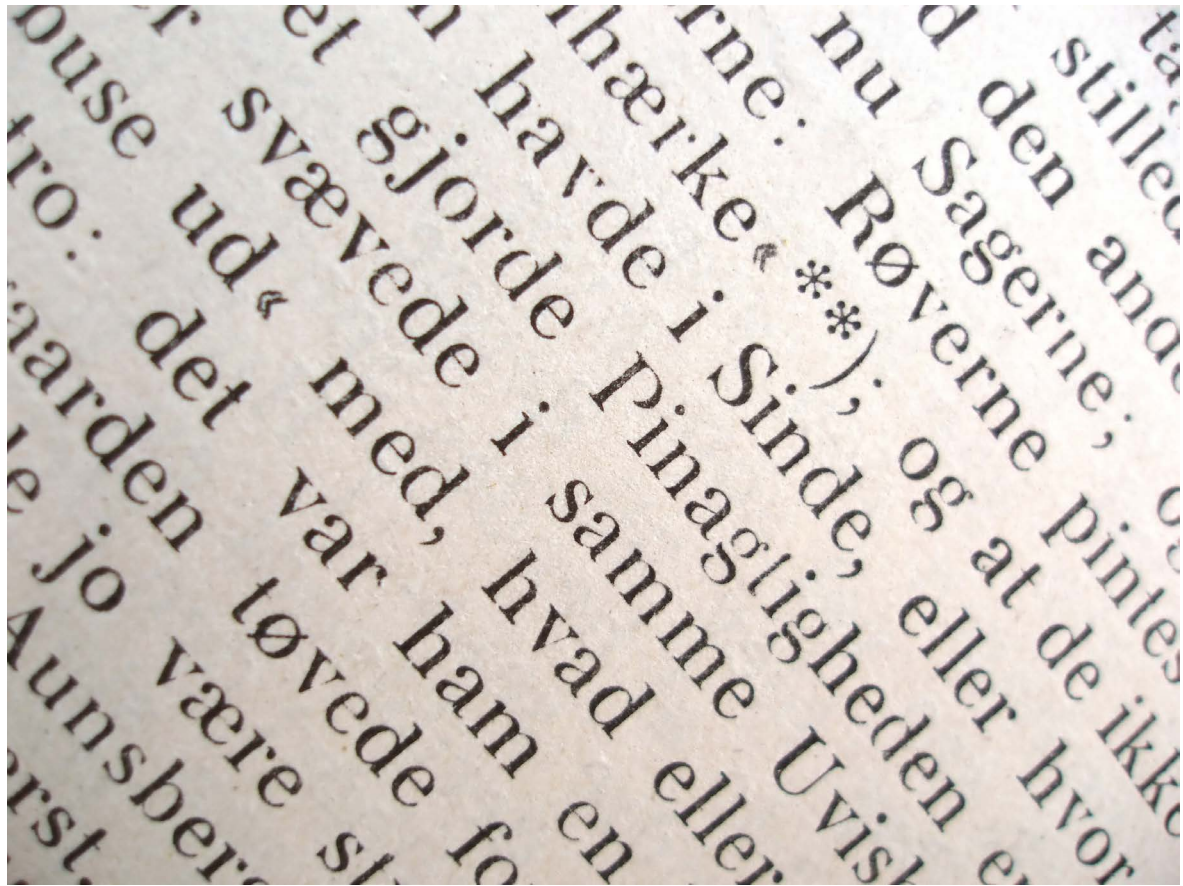
Ifølge *Håndbog i Nudansk* (Galberg Jacobsen og Stray Jørgensen 2013) er henvisning med det possessive/refleksive pronomen *sin* (med bøjningsformerne *sin*, *sit*, *sine*) det normale i sætninger hvor der henvises til et subjekt i 3. person singularis, altså fx **Kaj** (subjekt) *er ældre end sin bror*; **Lis** (subjekt) *er lige så vild med biler som sin søster* (Galberg Jacobsen og Stray Jørgensen 2013: 542).

Sammesteds nævnes det dog at også henvisning med personligt pronomen i genitiv (her: *hans/hendes*) regnes for korrekt sprog i den slags sætninger. Begrundelsen for det sidstnævnte er at "sammenligningsudtrykkene med *end* og *som* kan opfattes som forkortede sætninger hvor man ellers ville bruge *hans* eller *hendes*," for det ville jo hedde fx *Lis er lige så vild med biler som hendes søster er* (ikke ... *som sin søster er*).

Tolerancen overfor *hans/hendes* gælder

»

kun sammenligningskonstruktionerne. I øvrige tilfælde anser Galberg Jacobsen og Stray Jørgensen kun henvisning med *sin* som korrekt: "Man bruger *sin* – og ikke *hans* eller *hendes* – når man henviser til subjektet," altså fx *Kaj vasker sin bil hver søndag* (Galberg Jacobsen og Stray Jørgensen 2013: 540).

Det skal tilføjes at der normalt også henvises med *sin* når subjektet er pronomen *man*, fx *Man er ikke bedre end sin sidste kamp*, og når subjektet ikke er en person, fx *Den nye Hyundai i10 har bedre brændstoføkonomi end sin forgænger* (jf. Galberg Jacobsen og Stray Jørgensen 2013: 543 f.), men i denne artikel ses der udelukkende på de tilfælde hvor *sin* konkurrerer med *hans/hendes* i sammenligningskonstruktioner.

SPROGBRUGEN IFØLGE DEN ÆLDRE GRAMMATISKE LITTERATUR

Henvisning med *sin* i sammenligningskonstruktioner som de ovennævnte har ifølge den grammatiske litteratur været normen i over 100 år. I Aage Hansens sprogbrugshåndbog *Vort Vanskelige Sprog* (1965) står der kort og godt: "I led med *som*, *end* er der nogen vaklen men *sin* er det almindeligste" (Aage Hansen 1965: 112). I *Elementær Dansk Grammatik* (1946) bemærker Paul Diderichsen (1946: 57) om konstruktioner af typen *Han er bedre end hans/sit rygte* at "den ældre Grammatik" opfatter "*end hans Rygte (er)* som en ny Sætning med sit eget Subjekt, medens den moderne Sprogfølelse opfatter Leddet som hørende til Oversætningen, jf.: *Han er større end du/dig*" (Diderichsen 1946: 57). Diderichsen hen-

viser her til konkurrencen mellem nominativ (fx *du*) og oblik form (fx *dig*) i sammenligningskonstruktioner med *end* og *som* (mere om brugen af begrundelsen ”sammenligningskonstruktioner er ufuldstændige ledsætninger” nedenfor).

Konkurrencen mellem *hans/hendes* og *sin* behandles udførligt i Diderichsens afhandling *Om Pronominerne sig og sin* (Diderichsen 1939: 50). Om ”Sammenligningsled, der ved Omskrivning til en Bisætning vilde blive Subjekt i denne” nævnes det at *hans/hendes* er det oprindelige i vistnok både dansk og svensk, men at reflektiv henvisning (*sin*) er ”det i moderne (grammatisk ureflekteret) Sprog normale, som endog er trængt ind i Bibelovers. 1907.”

Et af de bibelcitater der nævnes i afhandlingen, er Matthæusevangeliet 10.25 fra Christian III's Bibel, 1550: *Det er Discipelen nock, at hand bliver som hans Mestere, og Tieneren som hans Herre*. Der bruges *hans* til og med oversættelsen fra 1819, men i 1907-oversættelsen er *hans* ændret til *sin*.

Af det fyldige eksempelmateriale fremgår det desuden at henvisning med *sin* kunne forekomme allerede i begyndelsen af det 19. århundrede: *Gøthar blev saa rød i Ansigtet ved disse Ord, som sin Purpurkaabe* (Oehlenschläger: Erik og Roller, 1802), og at man hos forfatterne op igennem århundredet har kunnet finde både *hans/hendes* og *sin*, undertiden hos samme forfatter. Diderichsen bemærker at man (omkring 1939) kun undtagelsesvis bruger *hans/hendes*: ”I enkelte specielle Tilfælde kan *hans* osv. endnu foretrakkes for at undgaa Misforstaaelse, jf. to sætninger som *Han* har flere Venner end *sin/hans Fætter*.” Det sidstnævnte eksempel har Diderichsen hentet fra Kristian Mikkelsens *Dansk ordføjningslære* (1911: 263). Mikkelsen har dog selv opfattet *hans/hendes* som det almindeligt brugte i tilfælde hvor ”den ordforbindelse, i hvilken hen-

visningsordet forekommer, for tanken fremstiller sig som en forkortet sætning” (Mikkelsen 1911: 262), altså tilfælde som fx *Han er meget yngre end hans søster* (Mikkelsen 1911: 263). Mikkelsen tilføjer dog: ”Imidlertid bruges meget ofte i daglig tale, sjældnere i bogsproget, *sin* for *hans* og *hendes*, f. eks. *Han er bedre end sit rygte, Hun var lige så klog som sin broder*.”

Ifølge Mikkelsen er henvisning med *sin* (omkring 1911) altså først og fremmest et talesprogsfænomen; skriftsproget har foretrukket henvisning med personligt pronomen: *Han er bedre end hans rygte* osv.). Men det forhold at bibeloversættelsen fra 1907 har ændret *hans* til *sin* (jf. citatet ovenfor), tyder jo på at henvisning med *sin* af nogle har været opfattet som det mest gangbare i skriftsproget allerede i begyndelsen af det 20. århundrede.

Det nærmeste vi kan komme en tidsfæstelse af skiftet fra *hans/hendes* til *sin* som det almindeligt anerkendte i sprogbrugen (tale og skrift), må indtil videre være at det er sket omkring år 1900. Den anerkendte 1800-talsgrammatiker H.H. Lefolii nævner i *Sproglærens Grundbegreber* (1871) ikke at der er konkurrence mellem *hans/hendes* og *sin* i sammenligningskonstruktioner. Det fremgår ikke eksplicit at sådanne konstruktioner opfattes som ufuldstændige ledsætninger, men de eksempler Lefolii anfører i det relevante afsnit i sin sproglære (Lefolii 1871: 126), er i overensstemmelse med en sådan opfattelse: ”En brav Mand elsker sit Fædreland højere end sin Ejendom” (svarende til ... *højere end han elsker sin Ejendom*) og ”Den Dreng bliver ikke saa stor en Mand som hans Fader” (svarende til ... *saa stor en Mand som hans Fader er*).

Det skal tilføjes at sammenligningskonstruktioner med det reflektive pronomen *sig* ikke betragtes som ufuldstændige ledsætninger. Hos Lefolii (1871: 90) finder man bl.a. eksemplet: ”En Störrelse kan ikke være større eller mindre end **sig** selv,

» den maa altid være lige saa stor som **sig** selv”. Udfoldet til en fuldstændig ledsætning ville det jo hedde: *En störrelse kan ikke være större eller mindre end **den** selv er.*

UFULDSTÆNDIGE LEDSÆTNINGER?

Spørgsmålet om nominativ (fx *han*) eller oblik form (fx *ham*) i sammenligningskonstruktioner med *end* og *som* var i årevis et af de allerhyppigste sprogrigtighedsspørgsmål, måske kun overgået af spørgsmålet om *fordi at*.

Man har traditionelt krævet nominativ med den begrundelse at konstruktionerne må opfattes som ufuldstændige ledsætninger i tilfælde som fx *Han spiser mere end jeg [gør]*; *Hun er yngre end han [er]* (jf. fx Diderichsen 1946: 200, Erik Hansen 1965: 146, Galberg Jacobsen og Stray Jørgensen 2013: 122). Oblik form er traditionelt blevet fremstillet som noget man først og fremmest finder i skødesløst talesprog.

Nominativforkæmperne har imidlertid ikke følt trang til at forfølge brugen af *sin* i sammenligningskonstruktioner, selv om de jo her ville kunne bruge nøjagtig samme begrundelse som den der fører til kravet om nominativ. Hvis sammenligningskonstruktioner generelt blev opfattet som ufuldstændige ledsætninger, ville vi jo få *hans/hendes*, ikke *sin*: *Hun er yngre end hendes mand [er]* osv.

Forklaringen på denne mangel på stringens i sprogrigtighedsargumentationen er formentlig at *Hun er yngre end **sin** mand* osv. meget længe har været opfattet som det naturlige og korrekte i rigsmålet. Henvisning med *hans/hendes* måtte som nævnt vige pladsen for *sin* allerede fra omkring år 1900. Opfattelsen af nominativ som det korrekte i *Hun er yngre end **han*** osv. har derimod ifølge den grammatiske litteratur holdt sig helt frem til vore dage (jf. Galberg Jacobsen og Stray Jørgensen 2013: 122).

Som Erik Hansen (2001) har gjort opmærksom på, er det ikke ualmindeligt at man i normerings-spørgsmål vælger at bruge et bestemt sprogrigtighedsargument hvis og kun hvis det er til støtte for den form som foretrækkes af de sprogbrugere hvis sprog traditionelt kaldes “dannet”:

“Denne form kaldes *korrekt* eller *rigtig*, og i disse ord ligger der kun at formen foretrækkes af den nævnte, ganske bestemte gruppe af sprogbrugere. *Korrekt* og *rigtig* siger altså intet om at en form er mere logisk, tydelig, konsekvent, økonomisk eller demokratisk end en anden.” (Erik Hansen 2001: 156).

Hvis et argument taler imod den form som de dannede sprogbrugere foretrækker, sådan som det fx er i tilfældet i konkurrencen mellem *hans/hendes* og *sin*, nedtones argumentet, eller der ses helt bort fra det.

NUTIDENS SPROGBRUG

Ifølge Galberg Jacobsen og Stray Jørgensen (2013) er henvisning med *sin* som nævnt det normale i nutidigt dansk, og det viser sig at holde stik, i hvert fald hvad angår nutidigt dansk avissprog.

Jeg har undersøgt sprogbrugen i et avis-korpus på ca. 52,5 mio. løbende ord bestående af tekster fra landsdækkende og regionale aviser fra 2017. I tekstarten aviser forekommer henvisning med *sin* signifikant hyppigere end henvisning med *hans/hendes*:

end hans/hendes vs. sin

Som tabel 1 viser, kan man finde eksempler på henvisning med *hans/hendes* efter *end*, fx *Sundhedsminister Ellen Trane Nørby (V) giver i en mail udtryk for en mere positiv holdning over*

for tvang end hendes kollegaer på Christiansborg (Fyens Stiftstidende 10.8.2017). Men henvisning med *sin* er det altovervejende almindelige, fx *Finansminister Kristian Jensen (V) har en helt anden tilgang end sine nordiske naboer* (Berlingske 7.10.2017).

Tabel 1

end	sin/sit/sine	hans/hendes
	197	13

som *hans/hendes* vs. *sin*

Sammenligningskonstruktioner med *som* forekommer langt sjældnere i det undersøgte materiale (jf. tabel 2). I alle de fundne forekomster er der brugt *sin*, fx *I dag må han stadig bruge fire gange så lang tid som sine kolleger på at læse sine roller, men han knokler sig igennem* (Vejle Amts Folkeblad 5.10.2017):

Tabel 2

så ... som	sin/sit/sine	hans/hendes
	39	0

At der i det undersøgte korpus ikke er nogen forekomster hvor der henvises med *hans/hendes* efter *som*, betyder ikke at det slet ikke forekommer i sprogbrugen. Leder man længe nok i et større aviskorpus, finder man nogle forekomster, fx *En af disse [dvs. regeringens målsætninger] er, at man skal bevise over for danskerne, at man er i stand til at regere. At Mette Frederiksen kan udfylde statsmandsrollen nøjagtig lige så godt som hendes forgængere* (Amtsavisen.dk 12.3.2020). Men også i et stort korpus (på ca. 1,8 mia. løbende ord) er henvisning med *sin* klart dominerende.

OPSUMMERING

Henvisning med *hans/hendes* i sammenligningskonstruktioner er det oprindelige i dansk og har formentlig været det normale og almindeligt anerkendte indtil omkring år 1900. Herefter er henvisning med *sin* efterhånden blevet den foretrukne form – og dermed den nye norm. I nutidigt avissprog er *sin* stadig det altovervejende almindelige, men det kan ikke udelukkes at det forholder sig anderledes i andre, mindre normsøgende skriftlige genrer og i det talte sprog. Det må undersøges på et senere tidspunkt.

LITTERATUR

- Diderichsen, Paul (1939): Om pronominerne *sig* og *sin*. I: *Acta Philologica Scandinavica*, bind 13, 1-95.
- Diderichsen, Paul (1946): *Elementær Dansk Grammatik*. København. Gyldendal.
- Galberg Jacobsen, Henrik og Peter Stray Jørgensen (2013): *Håndbog i Nudansk*. 6. udgave. København. Politikens Forlag.
- Hansen, Erik (1965): *Sprogiagttagelse*. København. Jul. Gjellerups Forlag.
- Hansen, Erik (2001): Den hemmelige præmis. Argumenter og skinargumenter i sprogrigtighedsspørgsmål. I: Henrik Galberg Jacobsen og Henrik Jørgensen (red.): *Glæden ved grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger*. København. Hans Reitzels Forlag. 151-163.
- Hansen, Aage (1965): *Vort Vanskelige Sprog*. 2. reviderede og udvidede udgave. København. Grafisk Forlag.
- Lefolii, H.H. (1871): *Sproglærens Grundbegreber, som de komme til Udtryk i Modersmaalets sprogform. Bidrag til dansk Sproglære*. København. C.A. Reitzels Forlag.
- Mikkelsen, Kristian (1911): *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg*. København. Lehmann & Stages Forlag.

Ny udgivelse

D **VORES ALFABETISKE** skrift har forbindelsen mellem bogstav og lyd betydning for tilegnelsen af skriften. Men forholdet kan være komplekst med flertydige bogstav-lyd-relationer og med forskelle i henholdsvis læsers og stavers tilgang til ordenes stavemåder.

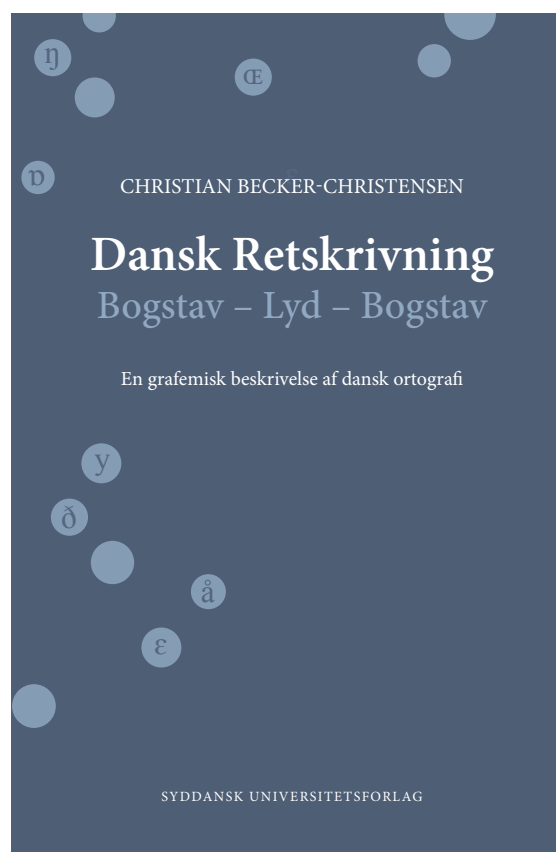
Dansk Retskrivning. Bogstav – Lyd – Bogstav handler om ordenes ortografi set i forhold til det talte sprog, om retskrivningens struktur og funktionalitet og om dens forudsætninger og vilkår. Relationerne mellem bogstav og lyd kortlægges i et omfang svarende til ordforrådet, 64.000 ord, i *Retskrivningsordbogen* (2012) udgivet af *Dansk Sprognævn*. Den standardsproglige udtale, som står for den ene side i bogstav-lyd-relateringen, bliver der redegjort for fonetisk og fonologisk.

Bogens enkelte hovedafsnit følges op med uddybende omtale af begreber, terminologi og analyser refererende til relevant litteratur.

Christian Becker-Christensen, f. 1944, tidligere medarbejder ved Dansk Sprognævn, ekstern lektor ved Danmarks Lærerhøjskole og ordbogsredaktør på Politikens Forlag.

Dansk Sprognævns skrifter 51.

Bogen kan købes hos boghandleren eller via universitypress.dk. Vejledende pris: 349 kr. inkl. moms. 414 sider. ISBN: 978-87-408-3333-1. Udgivelsesdato: 15. april 2021.

Hindbær og brombær

Hvad betyder førsteleddene *hind-* og *brom-* i *hindbær* og *brombær*, og hvor kommer de fra?

Førsteleddet *brom-* i *brombær* stammer fra det oldhøjtydske *bramo*, som betyder 'tornebusk'. Det er derimod uvist hvad førsteleddet *hind-* i *hindbær* kommer af, men ifølge *Ordbog over det danske Sprog* betegner det muligvis en hind, altså en hunhjort. *Hindbær* får da betydningen 'bær som hinden ynder at spise'.

I det hele taget er det ikke umiddelbart klart hvad førsteleddet i mange bærord betyder. Dette gælder fx *stikkelsbær*, *kirsebær*, *hyldebær* og *tyttebær*. Fælles for disse førsteled er desuden at de kun indgår i bærord, men ikke i andre sammenhænge.

I sprogvidenskaben har den slags elementer givet navn til begrebet 'tyttebærmorfem'. Et morfem er det mindste betydningsbærende element, og et tyttebærmorfem er således et morfem der opfører sig som morfemet *tytte* i *tyttebær*.

MN

Folkeret

Det irriterer mig at mange i dag oversætter det engelske *international law* til *international lov* på dansk. For det har vi faktisk et gammelt etableret ord for, nemlig *folkeret*, der betyder det samme.

Vi har kigget på hvordan *international lov* og *folkeret* bruges i en række avisartikler.

International lov bruges i nogle tilfælde helt konkret om en 'lov som er international', fx *Det er som regel kun obligationer udstedt under international lov, der giver investorerne mulighed for i praksis at trække landet i retten*. Berlingske 5.11.2012.

Som du har bemærket, bruges det også synonymt med *folkeret*, og *international (humanitær) lov* ser i det følgende eksempel ud til at være en direkte oversættelse af det engelske *international law*, fx "*De vilkårlige bombardementer af befolkede områder med eller uden advarsel er i modstrid med international humanitær lov*," siger *Johannes van der Klaauw ifølge Reuters*. Berlingske 23.12.2015.

Så vidt vi kan bedømme, kunne der i dette eksempel lige så godt have stået *folkeretten* i stedet for *international humanitær lov*.

Ifølge *Den Danske Ordbog* (Ordnet.dk/DDO) betyder *folkeret* 'sæt af retlige konventioner der gælder for forhold mellem selvstyrende samfund', og ordbogen giver dette eksempel: *at vilkårlig bombing af civile i beboelsesområder er i strid med folkeretten, hersker der ingen tvivl om*. Information 28.3.2020.

Der er også eksempler hvor begge udtryk bruges i samme sætning, sandsynligvis for at va-

» riere sproget og udfolde emnemæssige nuancer. I dette eksempel tales der først om *international menneskerettighedslovgivning* og derefter om *den humanitære folkeret*:

Den nye knopskydning i FN går under forkortelsen IIIM, der står for The UN International, Impartial and Independent Mechanism, og den skal indsamle, opbevare og konsolidere beviser på overtrædelser af international menneskerettighedslovgivning og den humanitære folkeret begået i Syrien siden marts 2011 til brug for et fremtidigt retsopgør. Berlingske 5.3.2017.

Når vi kigger nærmere på brugen af de to udtryk i to landsdækkende dagblade i årene 2011-2016 (5 år hvor vi har sammenlignelige data fra begge dagblade), kan vi se at udtrykkene bruges i alle årene, og at *folkeret/folkeretten* bruges mest.

I 2012 bruges udtrykkene i Berlingske i et antal artikler som fordeler sig således:

international lov: 10

folkeret (inkl. *folkeretten*): 15

I 2012 bruges udtrykkene i Politiken tilsvarende:

international lov: 6

folkeret (inkl. *folkeretten*): 44

I 2014, hvor Rusland invaderede Krim, tales og skrives der meget om emnet, og fordelingen er således:

Berlingske

international lov: 8

folkeret (inkl. *folkeretten*): 38

Politiken

international lov: 7

folkeret (inkl. *folkeretten*): 57

De øvrige års avisdata viser ikke store udsving i brugen af de to udtryk.

Tallene viser at *folkeret* og *folkeretten* står stærkt i sprogbrugen i landsdækkende dagblade, og de viser at *international lov* bruges på et stabilt (lavfrekvent) niveau gennem 2011-2016.

Selvom det kan medføre irritation for dig og andre, er det muligt at *international lov* med tiden gradvist bliver mere almindeligt – om det en dag bliver hyppigere end *folkeret*, eller om de vil blive brugt side om side, vil vise sig.

IEM

Indbyggere i Belarus

Udenrigsministeriet har meldt ud, at man fremover vil anvende navnebetegnelsen *Belarus* i stedet for *Hviderusland*.

Fra Udenrigsministeriets side vil vi anvende betegnelsen *belarusere/belarusisk* om indbyggerne, om end vi er bekendt med, at repræsentanter fra det belarusiske civilsamfund ønsker at betegne sig selv som *belarusianere/belarusiansk*. I Sverige kan vi se, at *belarusiska* anvendes som betegnelse. Så vidt vi kan forstå, kan man ikke tale om en korrekt betegnelse for indbyggerne i Belarus, da der jo ikke er etableret en fast sprogpraksis endnu. Er det rigtig forstået?

Vi rådgiver oftest ud fra sprogbrugsprincippet, men i denne sag hvor det gælder indbyggerbetegnelse og adjektiv i forbindelse med landnavnet *Belarus* (også kendt som *Hviderusland*), er der endnu ikke etableret en sprogbrug vi kan læne os op ad.

Vi støtter dog at I forsøger jer med indbyggerbetegnelsen *belarusere* og adjektivet *belarusisk*.

Mht. indbyggerbetegnelsen er endelsen *-er* det naturlige førstevalg når vi i dansk skal betegne 'en person eller ting med et bestemt geografisk tilhørsforhold' (*Den Danske Ordbog*, DDO), jf. fx *italiener*, som er sammensat af *Italien* og *-er*. Endelsen *-er* har en lang tradition i dansk og kommer sproghistorisk fra norrønt *-ari*, oldengelsk *-ere*. Det vil derfor være nærliggende med *belarusere* som en afledning af *Belarus* (*Belarus* + *-er*). Formen *belarusser* ville egentlig være endnu mere oplagt rent sprogligt, jf. at vi allerede har formen *russer*, men *belarusser* giver ikke me-

get mening når det politiske ønske er at associationer til Rusland og russere skal undgås.

Mht. adjektivet er *-isk* også et naturligt valg til et adjektiv knyttet til et landnavn (ifølge DDO kan *-isk* bruges om 'tilhørsforhold til et bestemt land eller til en bestemt by, institution el.lign.', jf. *belgisk* eller *parisisk*).

Stavelsen *rus* må nok udtales med lang (stødt) vokal i afledningerne *belarusere* (indbyggerbetegnelse) og *belarusisk* (adjektiv). I engelsk er der ifølge *lexico.com* tryk på sidste stavelse: /bɛləˈruːs/. Den trykfordeling kunne godt overføres til dansk uden at det ville virke alt for kunstigt: [bɛləˈʁuːs], selvom der ikke umiddelbart er nogen dansk udtaletradition vi kan læne os op ad. Men det lykkedes Sprognævnet i sin tid at få folk til at sige *Moldova* med samme trykfordeling som i *Medova(te)* med tryk på anden stavelse. Faren ved formen *belarusere* er dog at nogle måske vil udtale det med en kort vokal og en anden

» vokalkvalitet svarende til stavemåden *belarusser*, og det kan medføre stavfejl. Til trods for denne risiko mener vi dog at *belarusser* er den bedste form når det gælder indbyggerbetegnelsen.

Til sammenligning har man i engelsk *Belarusian* (udtale med langt u) for både adjektivet og indbyggerbetegnelsen. Ifølge [lexico.com](https://www.lexico.com) var *Belorussian* (udtalt med kort u) den tidligere betegnelse, som altså nu er forladt, og som ville svare til *belarusser* og *belarussisk*. I svensk er indbyggerbetegnelsen *belarusier*, og adjektivet er *belarussisk*. For begge svenske afledninger gælder det at udtalen med langt u er den eneste forekommende (<https://www.isof.se/sprak/sprakradgivning/aktuellt-sprakrad/granskade-rad/2020-06-24-vitryssland-eller-belarus.html>). I tysk er *belarussisch* (adjektiv) og *Belarusse/Belarussin* (indbyggerbetegnelse) blevet anbefalet i 2019 (https://uepo.de/wp-content/uploads/2020/08/staatennamen_verzeichnis_breg_2019.pdf), men Die Belarussisch-Deutsche Geschichtskommission har i 2020 anbefalet *belarussisch* og *Belarusen*.

Mht. *belarusianer* vil endelsen *-(i)aner* (der 'betegner en person fra et bestemt land eller område eller fra en bestemt by', som i fx *colombianer*, jf. DDO) normalt kun blive anvendt hvis der er problemer med førstevalgsendelsen. Endelsen *-(i)aner* er udviklet af latinsk *-anus* eller sideformen *-ianus*.

MR

VIDSTE DU ...

... at *Retskrivningsordbogen* kun indeholder enkelte udråbsord og lydord i deres mest brugte staveformer? Udråbsord er fx *av*, *ha*, *uh*, *uha*, *æh* og *åh*, og lydord er fx *bang*, *pift*, *plaf*, *vov* og *øf*.

Stavningen af sådanne ord ligger principielt udenfor *Retskrivningsordbogens* område. Man kan således både variere de staveformer der er nævnt i ordbogen, og man kan bruge udråbsord og lydord som slet ikke er med i ordbogen, fx *boiiiiinnng*, *hir-hir*, *pliiinnng*, *schyy*, *ssh* og *vrouuummm*.

Se mere i *retskrivningsreglernes* § 62.

Dansk Sprognævn

■ Ansvarshavende redaktør: Thomas Hestbæk Andersen

■ Redaktion: Margrethe Heidemann Andersen, Kirsten Lindø Dolberg-Møller, Ida Elisabeth Mørch og Michael Nguyen

■ ISSN: 2446-3124

■ Layout: Pernille Kleinert

■ DTP: René Malchow

Usignede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

ASH	Anna Sofie Hartling
ESJ	Eva Skafte Jensen
IEM	Ida Elisabeth Mørch
JS	Jørgen Schack
KLD	Kirsten Lindø Dolberg-Møller
MHA	Margrethe Heidemann Andersen
MN	Michael Nguyen
MR	Marianne Rathje
PJH	Peter Juel Henrichsen
THA	Thomas Hestbæk Andersen
TW	Thomas Widmann

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Tidsskriftet udkommer 3 gange om året og er gratis. **Tilmelding sker på Sprognævnets hjemmeside.** Så får du en e-mail 3 gange om året, dvs. hver gang bladet udkommer.

Følg også Dansk Sprognævn på nettet, på LinkedIn og på Facebook:

■ Hjemmesiden: dsn.dk

■ LinkedIn: [Dansk Sprognævn](#)

■ Facebook: [Dansk Sprognævn](#)

Dansk
Sprognævn

Adelgade 119 B

5400 Bogense